

Pasimetę gyvenimo greitkely

Neringa Jurčiukonytė

Jis – JOHANNESAS BAXAS, tarptautinės organizacijos „Globali iniciatyva psichiatrijoje“ generalinis sekretorius, kovotojas už žmogaus teises buvusioje Sovietų Sąjungoje ir - tiesiog žmogus. „Žmonėms linkiu, kad patys būtų laisvi ir kitiems leistų tokiems būti“- teigia jis tikėdamas, kad kada nors laisvi bus ir lietuviai.

– Kas yra psichikos negalia: Dievo rykštė, nebyli baimės šmėkla ar tiesiog valstybės politikos padarinys ?

– Tai paprastas ir sunkus klausimas. Mokslininkai kol kas tiksliai negali pasakyti. Aišku, kad yra ir biologiniai, ir socialiniai veiksniai, ir visiškai įmanoma, kad valstybės politika daro tam tikrą įtaką. Akivaizdus pavyzdys Ruanda. Viena tauta kėsinosi sunaikinti kitą ir tai, žinoma, padarė milžinišką poveikį žmonių psichikos sveikatai, kuris ir dabar jaučiamas. Vadinasi, ir politika gali būti gali būti priežastis. Diktatūra, puritoniška, neteisinga valstybės veikla veikia žmonių psichiką. Psichikos negalios šaknys tiek mokslininkam, tiek man nėra visiškai aiškios. Manau, kad dabartinis gyvenimas kur kas sunkesnis nei prieš 100 metų, todėl žmonės patiria daugiau psichologinių problemų. Kur kas daugiau tikimasi iš žmonių, pasaulis labai pasikeitė. Žmogus pažino kaimą ar kokią kitą aplinką ar kokią kitą aplinką, pasitikėjo savo kojomis, o dabar skrendama lėktuvais. Tarkim, žmogus iš Europos skraido į Meksiką, Tailandą. O paprašytas parodyti žemėlapyje, kur yra tos šalys, rodo čia pat, už 100 kilometrų, esančius miestus. Žmogus paprasčiausiai negali įsivaizduoti, kad sėdėjo lėktuve 8 valandas ir atstumas turi būti daug didesnis nei 100 kilometrų. Kitaip tariant, pažeidžiamas asmens pasaulėvaizdis, dideliame informacijos greitkely jis nepajėgus suvokti nei savęs, nei savo aplinkos.

– Tai kas tada yra normalus gyvenimo būdas, normalūs žmonės ir apskritai – norma?

– Olandijoje pacientų organizacija surengė kampaniją. Jie padarė veidrodines išskabas, kurių viršuje buvo parašyta: „Ar Jūs kada nors buvote sutikę normalų žmogų? Ir ar Jums tai patiko?“ Ši akcija padarė labai didelį įspūdį, ir man patiko tas klausimas. Norėta parodyti, kaip sunku nuspręsti, kas yra normalu, o kas ne. Kur esti ribos. Apskritai ar norėtume būti normalūs. Ar įdomu būti normaliems. Prisimenu rusų psichiatrą Anatolijų Koriaginą, maištavusį prieš psichiatrijos represijas politinių kalinių atžvilgiu. Paradoksalu, kad jam asmeniškai daug kainavusi kova prieš blogį (psichiatras buvo nubaustas kalėjimu ir tik po ilgų akcijų paleistas) nepakeitė jo įsitikinimų. Išėjęs į laisvę jis atvažiavo į Amsterdamą ir pamatęs šią išskabą niekaip negalėjo suvokti žodžių prasmės. Jam atrodė: viskas juoda arba balta. Žmogus normalus arba nenormalus. Siauras mąstymas. Aš jam pasakiau: „Klausyk, Anatolijau, tu esi Amsterdame, kur puse miesto – bepročių namai, tik žiūrėk aplink ir suvoksi“. O jis šito nesuprato ir niekada nesugebėjo suprasti. Po poros metų jis grįžo į Sovietų Sąjungą, nes jam buvo reikalinga struktūrinė filosofija. Taip esti ir Lietuvoje. Ir aš tai suprantu. Taip daug ramiau, nepavojinga ir nereikia galvoti. Tačiau pasaulis keičiasi ir dabar tai ypač juntama. Nauja karta pradeda veikti. Ir aš jaučiu, kad

pasaulyje prasideda judėjimas, koks vyko Ispanijoje ir Portugalijoje prieš 20 metų. Katalikiškos šalys, labai konservatyvios. Buvo diktatūra, o po išsilaisvinimo jos greitai įstojo į Europos Sąjungą. Jaunosios kartos savimonė visiškai kita nei senosios. Pastaroji vis dar gyvena praėjusių laikų realijomis, yra praradusi supratimą, kas vyksta su jaunąja karta. Į tai reaguojama represijomis - tai vienintelė reakcija, kurią ji gali rodyti. Lietuvoje dabar vyksta dideli debatai dėl metadono. Tiesiog sunku suvokti, kad laisvė turi ir tokių negatyvių savybių kaip vartojimas narkotikų, kurių neįmanoma uždrausti laisvoje šalyje. Ir aš labai bijau, kad artėjantis sproginimas tarp senosios ir naujosios kartos išties bus dar agresyvesnis.

– Sakoma, kad gamtos išskirtiniu talentu apdovanoti žmonės yra arčiau beprotybės, švelniau tarant, psichikos sutrikimu, arba, kaip pasakė van Gogas, visada yra bepročiai. Kas tai — taisyklė ar išimtis?

– Menininkai yra žmonės, kurie nebijo elgtis kitaip, o kitiems atrodo, kad juose slypi beprotybė. Jie turi laisvę, kuri padeda išreikšti savo jausmus mene. Menas jiems – būdas, galimybė išreikšti tai, kas vyksta, kuo ir kaip jie gyvena. Todėl yra labai daug gerų menininkų, kurie turi psichinių ar psichologinių problemų. Bet aš negaliu suprasti, kaip žmonės nemato, kiek daug aplinkinių ir galbūt net jie patys turi visokių psichologinių, psichiatrinių problemų. Depresija, demencija, visos įmanomos fobijos ir kita. Žmonės to bijo, nenori matyti, todėl ir bėga. Daug ką reiškia pavadinimas. Tai viena iš esminių priežasčių, kodėl fondai, firmos nemėgsta finansuoti šios srities projektų. Jie įsitikinę, kad padėdami tam, apie ką nemėgstama viešai kalbėti, jie netaps žinomi ir geri. Geriau duoti pinigų projektams, kurių žmonės nebijo. Nesvarbu, ar jie sėkmingi, reikalingi, galintys duoti rezultatų.

– Kas tada traukia psichiatrijos sritin? Vilioja gyvenimas už ribos?

– Dirbti šioje srityje daug lengviau nei „normaliuju“ pasaulyje, jų pasaulis daug įdomesnis, jie mato daugiau, daugiau jaučia, čia nėra išdavystės. Dauguma „normaliuju“ suinteresuoti padaryti karjerą, uždirbti daug pinigų. „Nenormaliesiems“ esti daug svarbesnių dalykų, juos labiau domina gyvenimo esmės suvokimas. Pinigai jiems abstraktus dalykas, kuris neatsako į esminius gyvenimo klausimus. Karjera – tai... Suprantate, gali tapti didelės firmos direktoriumi, bet kai tu mirsi ir gulėsi karste, atrodysi lygiai taip pat kaip ir bet kuris kitas.

– Jūs neigiate visuomenės susikurtą stereotipą, kad žmonių, turinčių psichikos sutrikimų, reikėtų gailėtis? Ar galima teigti, kad tokie žmonės daug laimingesni, nes patiria tikrąjį laisvės pojūtį?

– Žinoma, kad šie žmonės turi laisvę ir jų nereikia gailėtis. Jie – žmonės, kuriems reikia specifinės pagalbos ir kartais netgi daug nuoširdesnių santykių nei kitiems, nes jie jautresni. Kai kurie žmonės turi „dramblio odą“, galima jiems „duoti į snukį“ ir jie net nejaus. Kita vertus, psichikos sutrikimų turintys asmenys nori, kad juos priimtų taip kaip ir visus kitus. Pavyzdžiui, pas mus dirba toks žmogus, ir jeigu aš su juo elgčiausi kaip su ligoniu, jis nesugebėtų dirbti.

– Ar norint išlikti būtina priimti daugumos gyvenimo taisykles?

– Mao Dzedungas kadaise pasakė: Te milijonai žiedų auga ir skleidžiasi", ir

netrukus sunaikino tuos milijonus vos pradėjusius skleistis. Bet tikroji šios sentencijos prasmė kita - laisvė atsiveria tuomet, kai žmonės gali būti tokie, kokie yra. Ir jei žmogus nori toks būti, pasirenka visai kitoki gyvenimo būdą nei dauguma, gyvena visai kitaip, bet nekenkia ir nepažeidžia kitų laisvės – tegu gyvena. Tačiau yra daug žmonių, kurie būtent tokios laisvės bijo. Nepaisant to, toji laisvė išlieka tarsi nenuslūgstanti banga. Pavyzdžiui, dabar Olandija išgyvena labai tamsius laikus. Šalis tapo kaimu, į viską žiūri kreivu žvilgsniu: tą reikia daryti kitaip, tą reikia uždrausti. Taip atsiranda labai represyvi atmosfera. Daug žmonių emigravo, jie negali kentėti ir geba ginti savo laisvę. Tačiau aš įsitikinęs, kad po 5 -10 metų daug kas pasikeis. Posovietinėse šalyse padėtis tam tikru aspektu panaši. Sovietų Sąjungos praeities neišmanoma ištrinti ir daryt viską taip, lyg nieko nebūtų buvę. O tai reiškia, kad jums daug sunkiau.

- Psichiatrijos srityje daug išmanote. Kaip elgtumėtės, jei susirgtų Jums artimas žmogus? Sugebėtumėte šias žinias pritaikyti?

- Šį gyvenimo tarpsnį aš jau išgyvenau. Mano tėvas ilgą laiką sirgo depresija, vėliau ją pakeitė neišprasta demencijos forma. Ir tai man davė labai daug. Paskutiniai metai su juo buvo tikra dovana, nes po 10 metų staiga likimas tėvą gražino tokį, kokį praradome, koks jis buvo anksčiau. Prisimenu, paskutiniais metais aš jį vežiau dideliu greičiu, o jis sėdėjo automobilyje plačiai šypsodamas: „Pagaliau normalus greitis, aš toks laimingas“. Ir kai jis mirė... Kai miršta artimas žmogus, visi galvoja per mažai gyvenime darę: mažai lankę ir kita. Tokių minčių niekada neturėjau, nes dariau viską, ką galėjau.

- O Jums kas lengviau – būti geram sau ar kitiems? Ir ko Jūs palinkėtumėte mums visiems: likti ištikimiems savajam „aš“ ar pataikauti visuomenei?

- Man gerai, jei kitiems gerai. O žmonėms linkiu, kad patys būtų laisvi ir kitiems leistų tokiems būti.